

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ИШБИЛАРМОН ТАДБИРКОР АЁЛЛАР ФАОЛИЯТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА УНИНГ АҲАМИЯТИ

Хулойкулов Азамат Вешимович

ТАТУ ҚФ “Ўзбек тили ва адабиёти” кафедраси к. ўқ. ф.ф.н.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8069227>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 16-June 2023 yil

Ma'qullandi: 18-June 2023 yil

Nashr qilindi: 22-June 2023 yil

KEY WORDS

Иқтисодиёт, бозор
иқтисодиёти, тадбиркор
аёл, хунарманд, бизнес фонд,
имтиёзли кредит,
ишбилармон.

ABSTRACT

Мазкур мақолада мустақиллик йилларида Ўзбекистонда тадбиқ этилаётган ислохотларда аёллар улушининг кенгаётганлиги, уларнинг жамият ҳаётининг турли қатламларида фаол иштирок этаётганлиги Сурхондарё вилоятида ишбилармон тадбиркор аёллар фаолиятининг ривожланиши ва унинг аҳамияти мисоллар таҳлил қилинган.

Ўзбекистонда иқтисодий ислохотларнинг самарадорлигини таъминлашда аёллар ролининг ортиши, уларнинг жамият ҳаётининг барча жабҳаларида фаол иштирок этиш кўлами кенгайиб борди.

Иқтисодиётни таркибий қайта қуриш давлат секторида аёлларни иш билан бандлигини пасайишига, ўзини ўзи ва касаначилик билан шуғулланувчи аёллар сонининг кўпайишига, уй хўжалигида аёллар меҳнатининг кўпайишига ва аёллар ишсизлигининг кўпайишига олиб келди - бу ва бошқа иқтисодий ва ижтимоий омиллар аёлларнинг иқтисодиётга тўлиқ киришига тўсқинлик қилди. Мустақилликнинг дастлабки йилларида Ўзбекистонда бозор иқтисодиёти шароитида аёлларни ишлаб чиқариш соҳаларида жалб этиш борасида республика миқёсида бўлганидек, Сурхондарё вилоятларида ҳам хотин-қизларнинг тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, ишбилармон аёллар фаолиятини қўллаб-қувватлаш, хотин-қизлар ўртасида мулкдорлар синфини шакллантиришга долзарб масала сифатида қаралди.

Асосий қисм. 1991 йил 4 январда “Тадбиркор аёл” ассоциацияси ташкил топиб, унинг **14** та вилоят, **68** та шаҳар ва туманларда бўлимлари тузилди. Уларда жами бўлиб **200** нафарга яқин мутахассислар фаолият юритди¹.

Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланган аёллар Сурхондарё вилоятида 1995 йили 145 нафарни ташкил этиб, 1996 йили эса 195 нафарга етди². Демак Сурхондарё вилоятида 50 нафарга ошди³ (**8-илова**).

¹ “Тадбиркор аёл” уюшмасининг расмий сайти <https://www.adju.uz/uz/>.

² ЎзМА, М-37 фонд, 1-рўйхат, 2559-иш, 133-варақ.

³ ЎзМА, М-37 фонд, 1-рўйхат, 2559-иш, 133-варақ.

Ўзбекистонда хунармандларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, қулай иш шaroитларини яратиш мақсадида кўплаб чора-тадбирлар амалга оширилди⁴. Бундай самарали ишлар натижасида мамлакатда тадбиркорлик субъектларининг кўпайиши, турли маҳсулотларни ишлаб чиқаришга бўлган талабнинг йилдан-йилга ошиши тадбиркорларнинг хунармандчилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришга бўлган рағбатини кучайтирди. Тадбиркорлик соҳасида хунармандчилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришда ва турли йўналишларини ривожлантиришда янги анъаналар билан бойитиш мақсадида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1997 йил 31 мартдаги ПФ-1741-сонли Фармони⁵ асосида 1997 йил 4 июнда “Хунарманд” уюшмаси ташкил этилди. Республика бўйича уюшманинг 13 та бошқарма, 153 та ҳудудий бўлими фаолият кўрсатди⁶.

Бугунги кунда хотин-қизлар тадбиркорликда расмий рўйхатдан ўтгач эътироф этилса-да, аслида уларнинг сони юз минглаб, чунки ўзбек хонадонларига кирганда қўлда тўқилган гиламлар, қўлда тайёрланган уй жиҳозларини кўриш мумкин. Айниқса Сурхондарё ҳудудларида ишсиз деб эътироф этилган аксарият аёллар ҳам нимадир яратади. Масалан, гилам тўқийди, кўрпа-тўшак, каштачилик, тандир ясаш, сават тўқиш, сут-қатиғни қайта ишлаб рўзғори учун моддий бойлик яратади.

Имкониятлар самараси сифатида, аёллар томонидан ташкил этилган корхоналар 1997 йилга келиб Сурхондарё вилоятида эса 56 тани ташкил этди. Шунингдек, хотин-қизлар томонидан хорижий инвестициялар асосида фаолияти йўлга қўйилган корхоналар сони Сурхондарё вилоятида эса 30 тани ташкил этди⁷.

1996 йил хусусийлаштирилган объектларда раҳбарлик қилаётган тадбиркор аёллар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларида ҳам самарали меҳнат қилди. Масалан, Сурхондарё вилояти савдо соҳасида 250 нафар, майший хизмат соҳаларида 49 нафар, маҳаллий саноатда 2 нафар, дори-дармон ишлаб чиқариш жамиятларида 12 нафар, деҳқон-фермер хўжаликларида 12 нафар аёл раҳбарлик лавозимларида самарали фаолият кўрсатди⁸.

Иқтисодий соҳада хотин-қизларнинг фаол иштирокини таъминлаш мақсадида воҳаларда муҳим вазифаларга эътибор қаратилди. Хотин-қизлар томонидан кичик ва ўрта, қўшма корхоналар ташкил этиш ва уларга кўмаклашиш, иккинчидан, ҳудудларда тадбиркор ва ишбилармон аёллар сафини ошириш, учинчидан, хотин-қизлар учун имтиёзли кредитлар бериш ҳамда уларнинг миқдорини кўпайтириш, тўртинчидан, ишбилармон аёлларни рағбатлантириш, уларни хусусийлаштириш жараёнидаги фаол иштирокини таъминлаш каби муҳим вазифалар шулар жумласидандир⁹.

Республиканинг бошқа вилоятлари сингари Сурхондарё вилоятида ҳам тадбиркорлик ишлари “Тадбиркор аёл” уюшмаси билан ҳамкорликда бошланган.

⁴Қашқадарё вилоят “Тадбиркор аёл” уюшмасининг 2014 йил учун тайёрланган ҳисоботи папкасидан.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1997 йил 31 мартдаги “Халқ бадий хунармандчиликлари ва амалий санъатни янада ривожлантиришни давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-1741 сонли Фармони // <https://lex.uz/docs/168968>

⁶ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 4 июлдаги “Хунарманд” халқ хунармандлари уюшмасини ташкил этиш ва унинг фаолияти масалалари тўғрисида”ги 282-сонли Қарори // <https://lex.uz/docs/540056>

⁷ ЎЗМА, М-37-фонд, 1-рўйхат, 2559-иш, 133-варақ.

⁸ СВДА, 1091-фонд, 1-рўйхат, 547-иш, 80-варақ.

⁹ Қашқадарё вилоят ҳокимлигининг 2004 йилги ҳисобот папкасидан.

Жумладан, бозор иқтисодиёти талабларига мос равишда Сурхондарё вилоятида биринчи бўлиб 1993 йили “Қумқўрғон” савдо-сотиқ ташкилоти Зумрад Ҳайтова томонидан ҳиссадорлик жамиятига айлантирилди. У ўзининг акцияларини сотди ва 140 нафар кишини иш билан таъминлаб ишлаб чиқариш фаолиятини йўлга қўйди. Ушбу ҳиссадорлик жамияти аҳолини иш билан таъминлаш, иш ўринларини кенгайтириш ва кўпроқ фойда олиш мақсадида 30 гектар қўшимча ер майдони олиб, ёрдамчи хўжалик ташкил этди. Ер майдонига буғдой, ҳар хил мева-дархат қўчатлари, полиз ва сабзавот экинлари экилди. 50 бошдан ортиқ қора мол боқилиб, жамият томонидан болалар боғчаси, касалхоналарга гўшт ва сут маҳсулотлари етказиб берилди¹⁰.

Республикада тадбиркорлар учун ажратилган кредитлар миқдорининг йилдан-йилга оширилиши билан бирга имтиёзли кредитлар ажратилди. Бу тадбиркорнинг бизнес лойиҳасини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этди. Берилаётган сармоялар асосан маиший хизмат ишларини ривожлантириш, тикувчилик цехларини ташкил этиш, қандолат ва ширинликларни тайёрлаш цехларини ишга тушуриш, жамоат овқатланиш шаҳобчаларининг очилишига қаратилди. Сурхондарё вилоятида Бизнес фонд томонидан 1994 йилда 10 нафар раҳбар аёлга 5100 сўм кредит пули ажратилди¹¹. Сурхондарёда тадбиркор аёллар томонидан 1995 йилнинг тўққиз ойида “Бизнес фонд” дан маблағ олинмаган. 1996 йилда эса аёллар томонидан 6000 сўмдан ортиқ кредит олинди. Жумладан, Шўрчи туманида “Ишонч” фирмасига 500 минг сўм (ёғ ишлаб чиқариш учун), Бойсун туманидаги “Малика” фирмасига 200 минг сўм (тикув ва қандолат цехини ривожлантириш учун), Шўрчидаги “Ирнер” фирмасига 450 минг сўм (жамоат овқатланиш шаҳобчаси учун), Олтинсой туманидаги аҳолига маиший хизмат кўрсатиш хусусий корхонаси учун 850 минг сўм каби кредит маблағлари тадбиркор аёллар учун ажратилди¹².

Демак, жамиятда тадбиркор аёлларни қўллаб-қувватлаш мақсадида аёллар учун ажратилган кредитлар 2007 йилга нисбатан 2010 йили 160,413 млрд. сўмга ўсган бўлса, 2010 йили ажратилган кредит миқдorigа нисбатан 2013 йили 429,3 млрд. сўм ўсганини кўриш мумкин.

Ўзбекистонда иқтисодий соҳада олиб борилаётган ислохотларда мамлакатда мавжуд долзарб муаммолар босқичма-босқич бартараф этилди. Ислохотлар самараси ўлароқ, хотин-қизлар бандлигига алоҳида эътибор берилди. Ишсизлик даражасини қисқартириш мақсадида қабул қилинган бандликка кўмаклашувчи Давлат дастурлари бажарилиши ва иш ўринлари яратилиши бўйича қуйидагиларга эътибор қаратилди:

– қисқартирилган ходимлар билан меҳнат шартномасини бекор қилмасдан малакасини ўзгартириш асосида ишсизликнинг олдини олиш каби муҳим бандлар киритилди¹³.

Хотин-қизларни иш билан банд этишда ҳудудий дастурларнинг бажарилишини таъминлаш мақсадида қуйидаги вазифалар қўйилди: қишлоқ хотин-қизларини ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлашни таъминлаш, аёллар бандлиги

¹⁰ СВДА, 1091-фонд, 1-рўйхат, 547-иш, 51-варақ.

¹¹ СВДА, 1091-фонд, 1-рўйхат, 465-иш, 103-варақ.

¹² СВДА, 1091-фонд, 1-рўйхат, 466-иш, 105-варақ.

¹³ ҚВХА, 829-фонд, 27-рўйхат, 104-иш, 40-варақ.

масаласини ҳал этиш ва меҳнат шароитларини яхшилаш ҳамда уларни тадбиркорлик фаолиятига жалб этиш; қишлоқ жойларининг енгил саноат корхоналарида пудратчилар асосида касаначиликни ривожлантириш ва имтиёзли кредитлар ажратиш; оилавий ҳунарманд бўлган оилалар иштирокида касб-ҳунар ярмаркаси ташкил этиш; чекка ҳудудларда, айниқса чегара ҳудудлардаги ишсиз аёлларни рўйхатга олиш, таҳлил қилиш, уларни иш билан таъминлашга қўмаклашиш кабилар шулар жумласидандир. Бу вазифаларни амалга ошириш ишлари бевосита тадбиркор аёллар билан ҳамкорликда олиб борилади.

Ўзбекистонда тадбиркорликни турли турларини ривожлантириш, шунингдек, фаол тадбиркорларни инновацион ғоялар билан қўллаб-қувватлаш мақсадида 2011–2018 йиллар Давлат дастурида муҳим вазифалар белгилаб қўйилди¹⁴. Бу тадбирлар хотин-қизлар ўртасида хусусий тадбиркорликнинг янада ривожланишига кенг йўл очиб берди.

2018 йилнинг 4–11 декабрь кунлари Корея Республикасининг Пусан шаҳрида Лидер аёллар халқаро форуми бўлиб ўтди. Бу форумда Ўзбекистон элчихонаси билан ҳамкорликда тадбиркор аёллар делегацияси таркибида сурхондарёлик тадбиркор Ойдин Шарафутдинова ҳам иштирок этди¹⁵.

2019 йил АҚШ нинг Филадельфия шаҳрида шахрисабзлик ҳунарманд Гулнора Одилованинг “Gulnor LLC” савдо уйи ўз фаолиятини бошлади. Бундан қўзланган мақсад океанортига миллий тўқимачилик маҳсулотлари экспортини тизимли йўлга қўйиш ва тадбиркорликни ривожлантириш бўлди. Шу ўринда айтиш керакки, “Gulnor” бренди остида 20 минг долларлик товарлар сотилди. 50 минг долларлик келишувларга эришилди. Америка компаниялари ўзбек миллий маҳсулотларига қизиқиш билдириб, сотиб олиш ҳажмларини кескин оширишга тайёрлигини билдирди. 2020 йил январь ойида мўлжалланган тадбирда иштирок этиш бўйича шартнома имзолади¹⁶.

“Тадбиркор аёл” Ўзбекистон ишбилармон аёллар Ассоциациясининг 2016–2020 йиллар давомида жалб қилинган халқаро грант маблағлари 1 миллион долларга етди¹⁷.

2019 йил “Тадбиркор аёл” Ассоциацияси томонидан Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ОБСЕ) ҳамда Тошкент шаҳридаги халқаро Вестминистр университети билан ҳамкорликда ёш тадбиркор аёллар бошқарув салоҳиятини ривожлантиришга мўлжалланган ўқув курслари ташкил этилди. Сурхондарё вилоятидан 8 нафар аёл тадбиркор– Шўрчи туманидан Тангирова Гулсара, Жўраева Ойсулов, Сафарова Зулайҳо, Зиядуллаева Зияда, Термиз шаҳридан Ҳамидбоева Мафтуна, Аминқулова Азиза, Валиханова Нигора, Шеробод туманидан Эсанова Холидалар ушбу ўқув курсларининг молиявий менежмент, маркетинг, менежмент, инсон ресурсларини бошқариш курсларини муваффақиятли якунлаб, сертификатларни қўлга киритди.

¹⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 7 февралдаги “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” Давлат Дастури тўғрисида”ги Қарори // “Халқ сўзи”, 2011 йил 10 февраль.

¹⁵ “Тадбиркор аёл” Ўзбекистон ишбилармон аёллар ассоциацияси Сурхондарё вилоят ҳудудий бўлинмаси жорий архиви, 2018 йилги ҳисобот папкасидан.

¹⁶ АҚШ да Ўзбекистонлик ҳунарманднинг савдо уйи очилди // “Халқ сўзи”, 2019 йил 24 август.

¹⁷ Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитасининг расмий сайти // www.wcu.uz

Хорижда малака оширган тадбиркор аёллар ўрганганларини амалиётга жорий этишга ҳаракат қилиб, бу борада муайян натижаларга эришдилар. Масалан, Сурхондарё вилояти Шеробод туманидаги “Сабина НМТМ” МЧЖ раҳбари Махфират Эгамбердиева корхонани моҳирлик билан бошқариб, 2021 йилда 120 ўринли болалар боғчаси очиб, қўшимча 18 та иш ўрни яратди. Унинг меҳнатлари давлат томонидан муносиб тақдирланиб борилди. Махфират Эгамбердиева 2004 йил “Шуҳрат” медали, 2020 йил “Илғор томорқачи” кўкрак нишони ва Мустақилликнинг 27 йиллиги эсдалик кўкрак нишонлари билан тақдирланди. Шўрчи туманидан Гулсора Тангирова эса “Мафтуна Шўрчи Дизайн” корхонасида 2019 йилда хотин-қизлар учун 34 нафар иш ўрни яратди¹⁸. Узун туманидан Нигора Давлатова “Курбоналиев Абдор” фермер хўжалигида фаолият кўрсатди. У яратган иш ўринлари сони 232 нафар, мавсумий ишловчилар 200 нафарни ташкил этди. Ишчиларнинг ўртача иш ҳақи 2 000 000 сўмни ташкил этди¹⁹.

Хулоса.

Хуллас, ўрганилаётган даврда Сурхондарё вилоятида ишбилармон тадбиркор аёллар фаолияти ривожланиб, иқтисодий онгининг ривожлангалиги самараси ўлароқ амалий натижаларга эришилди.

Мамлакатда аёлларнинг тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, уларнинг эркинлиги, моддий аҳволини яхшилаш бўйича кўплаб самарали ишлар амалга оширилди. Бунинг натижасида хотин-қизларнинг бандлиги, яхши меҳнат шароитлари таъминланди. Ишлаб чиқариш салоҳиятининг ортиши мамлакатимиз иқтисодий ҳаётида муҳим ўрин тутиб келмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Президент Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузаси // Халқ сўзи, 2017 йил 4 август.
2. Мирзиёев Ш.М. Мунис оналаримиз, меҳрибон опа-сингилларимиз – ҳаётимиз гултожи // Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. – Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – Б. 406.
3. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Тошкент: «Ўзбекистон» НМИУ, 2018. – 80 б.; <https://www.pv.uz/uz/news/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirzиеva-olij-mazhlisu>.
4. .АҚШ да Ўзбекистонлик ҳунарманднинг савдо уйи очилди // Халқ сўзи, 2019 йил 24 август.
5. Алимова Д. Женский вопрос в Средней Азии: история изучения и современные проблемы. – Ташкент: Фан, 1991. – 132 с.
6. .Хунардан ризқ унар // Қадрият, 2015 йил 30 апрель.

¹⁸ “Тадбиркор аёл” Ўзбекистон ишбилармон аёллар ассоциацияси Сурхондарё вилоят ҳудудий бўлинма жорий архиви, 2020 йилги ҳисобот папкасидан.

¹⁹ Сурхондарё вилоят ҳокимлиги жорий архиви, 2020 йил ҳисоботи папкасидан.